

Apollon

FORSKNINGSMAGASIN FRA UNIVERSITETET I OSLO

Sakkyndige truer rettssikkerheten

SJOKKERT: – Jeg fikk sjokk da jeg så hvor dårlig arbeid rettsmedisinerne hadde gjort i Torgersen-saken, sier professor Per Brandtzæg. Nå har han sammen med 9 andre professorer skrevet brev til Gjenopptakelseskommisjonen for å gjøre det klart at bevisene ikke er vitenskapelig holdbare.
Foto: Ola Sæther

Rettsmedisinere som blir oppnevnt som sakkyndige i rettssaker, ser ut til å glemme sine vitenskapelige standarder straks de kommer inn i rettslokalet. Dette er med på å true rettssikkerheten og fører til at uskyldige blir dømt, fremholder jussprofessor *Ståle Eskeland* og medisinprofessor *Per Brandtzæg* ved Universitetet i Oslo.

Tekst: Harald Aas

I midten av september arrangerte de et faglig seminar om rettsmedisinsk sakkyndighet i straffesaker. Utgangspunktet var den mye omtalte Torgersen-saken og en artikkel i det velrenomerte vitenskapelige tidsskriftet *Science* fra august 2005 om sakkyndiges mange feilkilder, en studie som har vakt stor oppmerksomhet.

Sakkyndige bommer

De to amerikanske forskerne Michael J. Saks og Jonathan Koehler undersøkte 86 rettssaker i USA som hadde resultert i fellende dom, men hvor DNA-analyser senere viste at gjerningsmannen var uskyldig. 14 av disse dommene var dødsdommer.

Feilaktige sakkyndige vurderinger var medvirkende i hele 63 prosent av sakene. Kun øyenvitner var mer upålitelige. Saks er professor i juss og psykologi og var selv til stede på seminaret og presenterte resultatene fra artikkelen.

– Det er ingen grunn til å tro at forholdene er annerledes i Norge, sier Ståle Eskeland. Han har i mange år engasjert seg for å få gjenopptatt

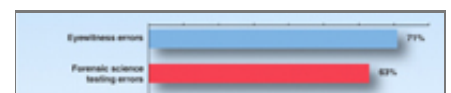
saken der Fredrik Fasting Torgersen i 1958 ble dømt for drapet på en ung kvinne i Skippergata i Oslo, som førte til at han sonet 16 år i fengsel. Begjæringen om gjenopptakelse ligger fortsatt til behandling.

– Det er utvilsomt at Torgersen er utsatt for et justismord, på lik linje med Per Kristian Liland og Fritz Moen, som begge ble dømt for drap, men senere frikjent, sier Eskeland.

Han viser til at de 50 år gamle bevisene til de rettsmedisinsk sakkyndige er grundig plukket fra hverandre. Heller ingen andre bevis knytter Torgersen til drapet. Slik må det nødvendigvis være dersom han er uskyldig. I tillegg kommer en rekke bevis som utelukker at han kan være skyldig. Disse bevisene ble bortfortolket i 1958.

Intellektuelt sjokk

Medisinprofessor og patolog Per Brandtzæg er oppnevnt som

sakkyndig i Torgersen-saken i forbindelse med at saken er begjært gjenopptatt. Han sier han fikk et **intellektuelt sjokk** da han studerte de tekniske bevisene som dømte Torgersen i 1958.

– Vitenskapelig personale som trekkes inn som sakkyndige i straffesaker, ser ut til å **glemme sine vitenskapelige standarder** straks de kommer inn i rettssalen. Dette var i alle fall tilfelle i Torgersen-saken, sier han etter å ha gått gjennom de sakkyndiges rolle.

– Mens det innen vitenskapelig virksomhet er strenge krav til **signifikansnivåer**, man må være minst 95 prosent sikker for at et resultat skal kunne godtas, virker det som om rettsmedisinere ikke stiller slike krav når de legger fram beviser i rettssalen. De tillater seg å synse og trekker ofte konklusjoner som det ikke er belegg for, sier Brandtzæg, som under høringen til Gjenopptakelseskommissjonen i vår **slaktet de sakkyndiges rolle** i det såkalte avføringsbeviset.

Han har flere tanker om hvorfor det er slik.

– Noen er kanskje **smigret av å bli oppnevnt som sakkyndig**, og vi får en effekt hvor de ubevisst kommer med de opplysningene som de tror retten vil ha. En annen mulighet er at de rett og slett er **for dårlig skolert på det aktuelle fagfeltet**. Uansett er Torgersen-saken et eksempel på hvordan medisinske sakkyndige har villedet domstolene i 50 år, sier han.

Feilslutninger

En vanlig feil er at de sakkyndige ofte peker ut en gjerningsmann basert på likheten mellom funn på **åstedet og på siktede**, for eksempel likheten mellom et bittmerke og den mistenktes tannavtrykk, men uten å kontrollere **hvor mange andre** som kan ha avsatt det samme bittmerket.

Etter at det ble vanlig med DNA-testing, har svakhetene ved de gamle identifikasjonsmetodene blitt mer åpenbare. Tekniske bevis som tidligere ble sett på som meget sikre, viser seg ikke å være så sikre likevel. Selv fingeravtrykk har en feilprosent på 4–20 prosent. Identifikasjon av bittmerker har en feilprosent på 64, spektrografisk stemmeidentifikasjon 63 prosent, identifikasjon av håndskrift 40–100 prosent, mens mikroskopisk identifikasjon av hår har en feilprosent på 12, konkluderer artikkelen i Science.

Kulturkollisjon

Men dette er ikke de eneste feilkildene. På seminaret kom det fram at **det ikke er god etikette å eksaminere de sakkyndige for å finne ut om det er vitenskapelig belegg for det som legges fram**. De sakkyndige har en autoritet som det sjelden stilles spørsmål ved.

I retten kan det også oppstå en kulturkollisjon mellom de sakkyndige og juristene som kan få fatale følger. De to faggruppene snakker ikke alltid samme språk, fremholdt professor i rettsvitenskap og dekanus ved Det juridiske fakultet, Jon T. Johnsen i sitt seminarinnlegg.

– Mens jurister kan bruke begrepet ”overveiende sannsynlig” og mene at sannsynligheten bare så vidt er over 50 prosent, så kan sakkyndige med et slikt begrep mene at ting er nær 100 prosent sikkert. Hvor ofte

det oppstår misforståelser hos jurymedlemmene fordi miljøene bruker begrepene forskjellig, vet vi ikke, sier Johnsen, men mener kommunikasjonen i rettssalen er noe som det burde forskes på.

På seminaret deltok også Asbjørn Rachlew, som er tidligere drapsetterforsker og nå tar doktorgrad om vitneavhør ved Universitetet i Oslo. Han blir ofte spurt om å være sakkyndig i rettssaker for å uttale seg om et vitne snakker sant, men sier konsekvent nei.

– Forskningen på dette området er kommet svært kort, og selv om en som sakkyndig tar forbehold, så vil utsagnene fort bli tillagt for stor vekt i en sak som fra før er dunkelt opplyst.

Til tross for de faglige innvendingene registrerer han at det er nok av psykologer som tar på seg slike oppdrag.

Ønsker debatt

Ståle Eskeland håper seminaret er starten på en kritisk debatt om de sakkyndiges rolle i norske rettssaler. På lik linje med forfatterne av Science-artikkelen mener han en vitenskapeliggjøring av de rettsmedisinske metodene er veien å gå. Samtidig er det viktig med mer forskning på dette feltet. Erfaringene med rettsvesenets manglende evne og vilje til å innrømme feil, gjør at han frykter at antallet justismord kan være flere enn vi liker å tro.

Ti professorer støtter Torgersen

Ti professorer ved Universitetet i Oslo sendte i slutten av september et brev til Kommisjonen for gjenopptakelse av straffesaker der de gjør det helt klart at bevisene som i sin tid dømte Fasting Torgersen for drap, ikke er vitenskapelig holdbare.

De ti representerer fagfeltene medisin, biologi, fysikk, kjemi, statistikk og odontologi.

Professor Per Brandtzæg sier til Apollon at brevet er sendt for å gjøre det klinkende klart for kommisjonen hvor det vitenskapelige miljøet står i denne saken.

– Det er smertefullt å måtte erkjenne at det i vitenskapens navn ble begått elementære og alvorlige feil i Torgersen-saken i 1958. Det er like fullt vår plikt som samfunnsengasjerte fagpersoner å presisere at det er hevet over enhver rasjonell tvil at det var nettopp dette som dessverre skjedde, heter det i brevet.

Kommisjonen for gjenopptakelse av straffesaker
Postboks 8026
0030 Oslo Dep

De tekniske bevisene i Torgersen-saken underbygger ikke at Torgersen er skyldig

Undertegnede 10 forskere har alle inngående kjennskap til ett eller flere av de tre tekniske bevisene i Torgersen-saken – tannbittbeviset, avføringsbeviset og barnålbeviset. Vi overvar hele eller deler av Gjenopptakelseskommisjonens høring om de tekniske bevisene 27. - 30. mars 2006. Våre fagfelt er medisin, biologi, fysikk, kjemi, statistikk og odontologi. Vi har i mange år arbeidet med naturvitenskapelige problemstillinger, praktisk og teoretisk. Kommisjonen er kjent med våre CV-er.

I tiden etter høringen har vi med undring og stigende uro erfart at enkelte fortsatt hevder at det er mulig å

KULTURKOLLISJON: I retten kan det oppstå en kulturkollisjon mellom de sakkyndige og juristene som kan føre til alvorlige misforståelser.

tolke de tekniske bevisene slik at Torgersen kan knyttes til drapet. Dette gjelder dessverre også representanter for påtalemyndigheten. For at det ikke skal herske noen tvil når Gjenopptakelseskommissjonen i løpet av året avgjør om Torgersen-saken skal gjenopptas, ønsker vi med dette brevet å si klart fra at en slik tolkning ikke er vitenskapelig holdbar og derfor heller ikke sannhetssøkende.

Grunnen er enkel: De sakkyndige i 1958 verken hadde eller brukte metoder som kunne gi svar på hvorvidt de tekniske sporene på åstedet/offeret knyttet Torgersen til drapet. Likevel uttalte de sakkyndige i 1958 at tannbittbeviset, barnålbeviset og avføringsbeviset med nær 100 prosent sikkerhet knyttet Torgersen til drapet.

Det er smertefullt å måtte erkjenne at det i vitenskapens navn ble begått elementære og alvorlige feil i Torgersen-saken i 1958. Det er like fullt vår plikt som samfunnsengasjerte fagpersoner å presisere at det er hevet over enhver rasjonell tvil at det var nettopp dette som dessverre skjedde.

Oslo, 18. september 2006

Per Brandtzæg, professor dr. philos.

Ragnar Bye, professor dr. philos.

Trond Eskeland, professor dr. med.

Per Flood, seniorforsker dr. med.

Per Holck, professor dr. med.

Klaus Høiland, professor dr. philos.

Morten Laane, professor dr. philos.

Jon Ingulf Medbø, forsker I dr. scient.

Rune Halvorsen Økland, professor dr. philos.

David Senn, professor DDS

[Publisert 02.10.2006]

[Universitetet i Oslo \(http://www.uio.no/\)](http://www.uio.no/)

[Apollon \(/forside\)](#)